

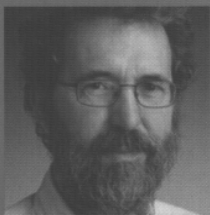
Foto: Getty Images

Når børn er pårørende

Mareridt, angst og isolation. Det kan påvirke på både kort og lang sigt at være pårørende i barnehøjde. Det kan man blandt andet se af undersøgelser om børn, der vokser op i en familie med misbrugsproblemer. Men forskningen er ikke entydig, for andre trives fint som voksne trods hårde odds i barndommen.

Af seniorforsker Mogens Nygaard Christoffersen, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd – SFI

Kan man forudsige et barns liv, når man kender barnets opvækstbetingelser? Spørgsmål af den art har samfundsforskere stillet sig selv i forskellige variationer. Hvad sker der fx, hvis et barn har tilbragt sin barndom i en familie, der er præget af vold og druk? Eller af kriminalitet og stofmisbrug? Eller hvad nu, hvis far eller mor har en psykisk sygdom eller er langvarigt arbejdsløs?

Mogens Nygaard Christoffersen er mag.scient.soc. og seniorforsker på Det Nationale Forskningscenter for Velfærd – SFI. Hans primære forskningsinteresser knytter sig til børns opvækstvilkår.

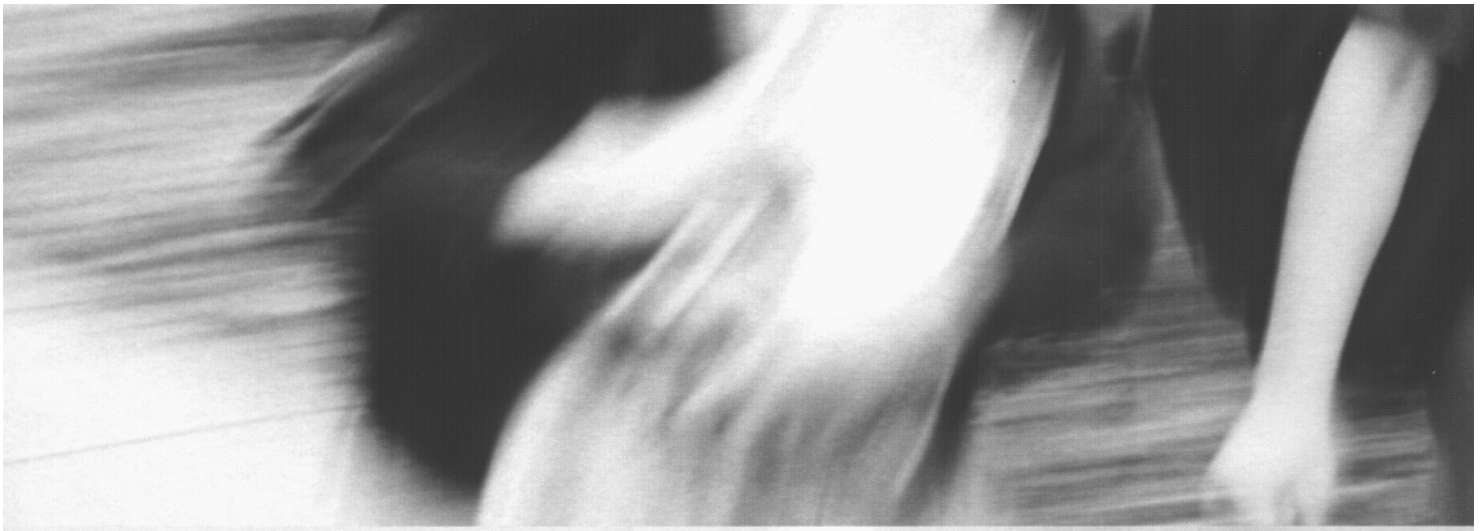
Det korte svar er, at vi nok aldrig kommer til at kunne forudsige det enkelte menneskes liv – lige meget hvor detaljeret, vi kender det enkelte menneskes opvækstbetingelser. Et særligt problem er, at det kan være vanskeligt at isolere forskellige forhold, som hver især formodes at være en risikofaktor. For at vide, om det fx er boligkvarteret, vold i barndomshjemmet eller noget helt tredje, der er den største risikofaktor for udviklingen af kriminalitet, skal alle faktorer undersøges hver for sig. Men alligevel kan forskningen i børns opvækstforhold allerede i dag give nogle interessante resultater, som måske kan anvendes i den måde, vi vælger at indrette samfundet på.

Et af de områder, vi har en relativ stor viden om, er børn, der vokser op i en familie med misbrugsproblemer.

Forældrene

En dansk undersøgelse har vist, at hos omkring 4 % af en børneårgang har en eller begge forældre et alkoholmisbrug. 2,9 % af børnene havde en far, der blev indlagt med en alkoholrelateret lidelse. Og 1,7 % af børnene havde

Fortsættes side 6

en mor, der måtte indlægges med en alkoholrelateret sygdom. Det svarer til, at omkring 50.000 børn og unge er berørt af forældres misbrug – og her har vi endda kun regnet de mere belastede familier med, idet undersøgelsen jo alene tæller de fædre og mødre, som er blevet *indlagt* i forbindelse med misbruget.

I praksis kan det være vanskeligt at adskille misbrugsproblemer fra behandlingskrævende psykiske problemer, fordi en meget stor del af de forældre, der har alkoholbetingede sygdomme, også har psykiske lidelser. En dansk registerbaseret undersøgelse viser, at omkring en tredjedel af de forældre, der har været indlagt med en behandlingskrævende psykiatrisk diagnose, også har været indlagt på en almindelig sygehusafdeling med en alkoholrelateret lidelse.

Denne tætte sammenhæng er antagelig *både* en konsekvens af, at længevarende misbrug giver psykiske lidelser, og at patienter med psykiske lidelser søger at dæmpe angsten ved hjælp af alkohol.

I de alvorlige tilfælde lider forælderen dels af organiske hjerneskader og hukommelsestab, dels af misopfattelse af misbruget, fornægtelse og bortrationalisering af problemer, som er forbundet med misbruget. Øvrige lidelser kan være søvnproblemer, kvalme, rysteture og angstanfald. En social konsekvens, der også nævnes i forskningslitteraturen, er personlighedsforstyrrelser, tilbagetrækning og social isolation.

Alt i alt en omfattende ophobning af problemer og lidelser, der ikke

alene påvirker den, der er den umiddelbare hovedperson, men også hans eller hendes pårørende – herunder ikke mindst børnene. Men hvordan?

Konsekvenser for barnet

Tidligere socialpsykologisk forskning har undersøgt betydningen af forældres alkoholisme. Her nævnes, at barnet gang på gang oplever at blive svigtet af de voksne, som det er afhængigt af. Forældrenes personlighedsændringer med uforudsigelig og inkonsekvent adfærd beskrives som en af de skræmmende erfaringer, barnet kan få som følge af forældrenes misbrug. Da barnet dels er loyalt over for forældrene, dels skammer sig, får misbruget bl.a. som konsekvens, at han eller hun ikke kan tale med andre om problemet. Barnet kan også af denne grund blive isoleret i forhold til kammerater. I nogle undersøgelser fremhæves det alt for store ansvar, som overdrages til børnene, når forældre på grund af misbruget ikke kan sørge for de basale forhold i familien, fx indkøb, madlavning, omsorgen for yngre søskende m.m.

Interviewundersøgelser med børn i alkoholmisbrugende familier viser, at børnene inddrages i at skjule misbruget, og at forældrene ikke er klar over, hvor belastende det er for børnene. Især de yngre børn kan påtage sig et ansvar for forældrenes drikkeri, og i nogle tilfælde kan der udvikle sig omvendte omsorgsroller.

En helt ny dansk undersøgelse fra Det Nationale Forskningscenter for Velfærd – SFI viser, at for knap halvdelen af de anbragte børn er en af de væsentligste anbringelsesgrunde,

at forældrene har et misbrug. Nogle internationale undersøgelser viser, at alkohol og stofmisbrug er en faktor i 80 % af børnemishandlingssagerne.

Vold – herunder alvorlig vold – mod børnene forekommer hyppigere i familier, hvor der er et misbrug. Skadernes voldsomhed skal blandt andet ses på baggrund af, at de misbrugende forældre mangler evnen til at vurdere alvoren af den vold og smerte, de påfører deres børn. Vold imod børnene i misbrugsfamilier kan også være forårsaget af andre end forældrene, fx en ny samlever eller andre, der kommer i familien.

Også i andre undersøgelser af alkoholisme nævnes en overhyppighed af fysisk mishandling, seksuelle overgreb og ulykker. Vold mellem forældrene indbyrdes forekommer også oftere. Og endelig viser en dansk undersøgelse, at psykologisk mishandling og vanrøgt er særligt hyppige i familier med misbrug.

Reaktioner og følger

Børnenes umiddelbare reaktioner kan være søvnproblemer, mareridt, depressioner og angst tillige med koncentrationsproblemer og indlæringsvanskeligheder i skolen. Hertil kommer, at den mangelfulde realitetsopfattelse, der ofte følger med misbruget, må antages at udgøre en særlig alvorlig belastning for børn.

Børn er afhængige af deres forældres følelsesmæssige tilstande. Selv relativt små børn må nødvendigvis prøve at etablere et system eller opbygge en forståelsesramme for at kunne forudse og forstå forældrenes følelser – såvel de udtrykte som de

skulte. Børnene udvikler sig derfor til specialister i at afkode det følelsesmæssige klima i deres egen familie.

Hvor alvorlige de mere langsigtede konsekvenser bliver, er afhængige af flere forhold, ikke mindst alkoholmisbrugets alvor og varighed. Men belastningsfaktorer som dem, der her er nævnt, kan generelt tænkes at resultere i en bred vifte af følgevirkninger hos børnene som behandlingskrævende psykiske lidelser, kriminalitet og selvdestruktiv adfærd.

Der er derfor al mulig grund til at være opmærksom på børn, der vokser op med en forælder, der har et alkoholmisbrug. Både dansk og udenlandsk forskning viser, at det påvirker – på både kort og lang sigt – at være pårørende i barnehøjde.

Paradokset

De undersøgelser, der her er nævnt, leder imidlertid til nye spørgsmål og nye forskningsprojekter, for der har vist sig et paradoks: På den ene side tyder forskningsresultater på, at en alvorlig mangel på forælderevne, forårsaget af fx misbrug og psykisk sygdom, kan resultere i blivende ødelæggelse af barnets selvværd og dets muligheder for at fungere socialt, følelsesmæssigt og indlæringsmæssigt.

På den anden side er dette standpunkt blevet udfordret af blandt andet en klassisk undersøgelse (Werner og Smith) af børn, der er opvokset under høj-risiko forhold på øen Kauai (Hawaii). En tredjedel af børnene havde levet med alvorlige belastninger som forældrenes fattigdom, alkoholisme, konflikter og mentale lidelser. Men mange af de børn, der var udsat for disse forhold, klarede sig forbavsende godt som voksne.

I et nyt dansk forskningsprojekt vil vi undersøge, om disse resultater fra et fattigt amerikansk ø-samfund i 1950'erne og 60'erne kan overføres til det moderne velfærdssamfund 30 år senere. Det gør vi ved at følge 4.000 børn fra fødslen i 1984 til de er voksne her i 2008, hvor de interviewes om deres opvækst. Vil vi finde de samme forholdsvis svage sammenhænge mellem belastninger i barndommen og voksenlivet, som Werner og Smith fandt i deres undersøgelse? Og i bekræftende fald vil vi prøve at finde svar på spørgsmålet om, *hvorfor* relativt mange af de børn, der i udgangspunktet havde

så dårlige odds, alligevel blev selvstændige og velfungerende voksne.

Umiddelbart kan der i givet fald tænkes flere forskellige forklaringer. Socialt støttende relationer til andre voksne, intelligens, medfødte karaktertræk som fx en vis robusthed og god skolegang og senere uddannelse kan være sådanne beskyttelsesfaktorer. Social indgriben, fx i form af forebyggende eller afbødende foranstaltninger fra myndighedernes side, kan være andre. Men i hvilken grad, de forskellige faktorer er i spil, om der er andre, og om der kan siges noget om, hvilke faktorer der betyder mest, er noget af det, vi håber at få mere viden om.

HVIS DU VIL VIDE MERE...

I et stort nyt forskningsprojekt følges 4.000 mennesker fra fødslen i 1984 til i dag, 24 år efter, hvor de interviewes om deres opvækst. Formålet med projektet, der ledes af seniorforsker Mogens Nygaard Christoffersen, er bl.a. at få mere viden om sammenhængen mellem barndom og voksenliv. Hvilke faktorer er særligt belastende – og hvilke er beskyttende? Undersøgelserne er støttet af Forskningsrådet for samfund og erhverv.

Man kan læse om undersøgelseens foreløbige resultater her: Socialforskningsinstituttets working paper 03:2008. Keith Sothill, Mogens Nygaard Christoffersen, M. Azhar Hussein og Brian Francis.

ANDEN LITTERATUR:

Christensen, E. (1994): Når mor og far drikker..., København: Socialforskningsinstituttet, 94:2.

Socialstyrelsen (1993): Barn till alkoholmissbrukare. Stockholm: SOS-rapport 1993:18.

Christoffersen, M.N. (2002): Social støtte til børn. En undersøgelse af børn, der modtog forebyggende hjælp i henhold til Serviceloven for første gang i 1998. 5. delrapport i evaluering af den forebyggende indsats over for børn. Socialforskningsinstituttets arbejdsrapport 9:2002.